

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Verslagen

Kinderen en hun (vele) ouders

Verslag van

Actuele ouders — verinnerlijkte ouders
[Berlijn, 10-12 november 2006]

JAN VANDEPUTTE & ED HAUBER

De European Federation for Psychoanalytic Psychotherapy in the Public Sector (EFPP) bestaat vijftien jaar en vierde dat afgelopen november in Berlijn met een congres. Deze 'moedervereniging' van onder meer de Vlaamse en de Nederlandse vereniging voor psychoanalytische psychotherapie bestaat uit drie secties: Volwassenen, Kind & Jeugd en Groepstherapie. Een sectie Paar- en Gezinstherapie is in oprichting. Net zoals de European Psychoanalytical Federation (EPF) is de EFPP een paraplu-organisatie. Het verschil met de EPF is dat de EFPP expliciet kiest voor het versterken van het psychoanalytische gedachtegoed *in de publieke sector* en dat de congressen open zijn voor belangstellenden. Naast de gemeenschappelijke congressen organiseert iedere sectie driejaarlijks een eigen congres. Dit jaar was het weer de beurt aan de Kind- & Jeugdsectie, die de eer had om ook cachet te geven aan het feit dat de vereniging haar vijftienjarig bestaan vierde. In samenwerking met de Vereinigung Analytischer Kinder- und Jugendlichen-Psychotherapeuten in Deutschland koos de congrescommissie als thema 'Actual parents — inner parents'. Estella Weldon had de eer (en de verantwoordelijkheid) een publieke lezing te mogen geven als opstap naar het congres-thema. Weldon is bekend van haar boek uit 1985: *Mother, madonna, whore*. Ze vindt dat

er, in een context van idealisering van het moederschap, te weinig aandacht is voor de mogelijke perversering ervan. Weldon probeerde aan het eind van haar lezing het congres-thema te verwerken door te stellen dat vrouwelijke perversie altijd drie generaties (verinnerlijkt moederbeeld als 'innerlijke saboteur') omvat, maar ze bleef uiteindelijk hameren op de maatschappelijke loochening van 'de keerzijde van het moederschap' — men zegt: 'Vrouwen doen zulke dingen toch niet.' Zowel tijdens en na de discussie was er gemopper hoorbaar, vooral van de Romaanse collega's, over Weldons oppervlakkige uitwerking van het vroegste moeder-babycontact en het gebrek aan verbinding met meer recente theorieën uit de Zwitsers-Franse groep rond Geneviève Haag en Bernard Golse. Dat werd meer dan goed gemaakt door de lezing van Heinrich Deserno, medewerker aan het Sigmund Freud Instituut. Deserno hield een lezing over niets minder dan *The formation and use of symbols* en legde daarom wetenschapstheoretische verbanden tussen Freuds theorie over woorden ding-representatie en de moderne theorie van Fonagy cum suis over mentaliseren. Leek het aanvankelijk een moeilijk te bevatten metapsychologische verhandeling te worden over het verschil tussen vier symboolsystemen (protosymbolisch, presentatief, discursief, reflexief-communicatief), op het moment dat de meeste toehoorders dreigden af te haken kon hij zijn verhaal illustreren met een kinderboek dat in ons taalgebied bekend is onder de titel *Max en de Maximonsters* van de kinderboekenschrijver-illustrator Maurice Sendak. Deserno nam ons mee naar de situatie waar een vader of moeder met het kind het boek (voor)leest. Aan de hand van de op een groot filmscherm geprojecteerde bladzijden van het boek konden we volgen en invoelen hoe de kinderboekenschrijver-

illustrator kiest voor een betekenisvolle opeenvolging van 'beeld met tekst', 'tekst zonder beeld', 'beeld zonder tekst', opnieuw 'beeld met tekst' enzovoort, waarbij de ouder bij 'beeld zonder tekst' het kind de kans geeft mee in te vullen met welke tekst het zelf het beeld wil 'verbeelden'.

Yecheskiel Cohen uit Jeruzalem sprak over een fundamentele ervaring van de patiënt, die hij aanduidt met het moeilijk te vertalen begrip 'oneness'. Het gaat daarbij om gevoelens van eenheid, consistentie en eigenheid die belangrijk zijn voor de ontwikkeling van een stevig verankerd positief zelfgevoel of, in Mahlers termen, van een zeker niveau van zelfconstantie. De baby ervaart samen met zijn in emotioneel opzicht beschikbare en invoelende moeder een gevoel van eenheid, dat het jonge kind zal internaliseren als een eigen gevoel van eenheid en innerlijke structuur. Volgens Cohen is het tijdens de psychoanalytische behandeling van essentieel belang dat de patiënt dit gevoel van eenheid en structuur in de relatie met zijn therapeut kan ervaren en het zich daarop eigen kan maken als kwaliteit van zijn eigen persoonlijkheidsstructuur. Te vaak worden deze momenten ten onrechte als pathologisch gekwalificeerd, in termen van 'symbiose' of 'collusie', terwijl deze ervaringen van 'een-zijn' — als ze (h)erkend en gelegitimeerd worden — juist een belangrijke bijdrage leveren aan het therapieproces.

Aan de hand van een uitvoerig verslag van de eerste twee onderzoekssessies van een anorectische moeder met haar tweejarig dochtertje met eetproblemen en obstipatie maakte Suzanne Maiello uit Rome op pakkende wijze duidelijk hoe belangrijk de interactie tussen moeder en kind is, maar ook hoe complex en verstoord deze ook kan verlopen. De 'ontmoeting' van de mond van de baby met de moederborst is bepalend voor de kwaliteit van het geïnternaliseerde moederbeeld. Maiello wist tot in de kleinste nuances de verschillende mogelijkheden van 'ontmoetingen' te beschrijven. In de interactie van moeder en kind kan

een breuk ontstaan als de moeder door haar baby geconfronteerd wordt met haar eigen onderliggende gevoelens van angst en verdriet uit haar eigen kindertijd. De moeder zal dan niet in staat zijn troost en zorg te bieden aan haar kind. Daarentegen zal het kind door internalisering van de angst en ambivalentie van de moeder een gedefformeerd moederbeeld ontwikkelen. De interactie tussen moeder en kind zal dan bepaald worden door complexe ambivalente projectieve en introjectieve processen, die vervolgens afbreuk doen aan de interpersoonlijke relaties met de objecten van de interne en de externe wereld van zowel moeder als kind. Deze problemen in de primaire relatie van moeder en kind zullen het latere triangulatieproces en de ontwikkeling van de volgende levensfasen nadelig beïnvloeden.

Maiello benadrukte dat het bij een dergelijke verstoring van de vroege moeder-kindrelatie belangrijk is door psychotherapeutische interventies de moeder de ervaring van zorg, steun en begrip te geven waarmee deze zelf weer in staat is tot adequate zorg voor haar kind. Zo krijgt het kind alsnog de kans een positief moederbeeld te internaliseren.

De laatste plenaire lezing werd gehouden door Heribert Blass uit Düsseldorf. Het ging over de mentaliserende rol van de vader in de oedipale fase. In de preoedipale dyadische relatie tussen vader en kind vindt ook affectieve spiegeling door de vader plaats. Het vroege mentalisatieproces verandert echter in de oedipale fase. De vader moet op adequate wijze omgaan met de ambivalente gevoelens van zijn kind. Hij zal liefde- en haatgevoelens van zijn kind moeten kunnen delen, waarbij het voor de jongen in de oedipale fase van groot belang is welk vaderbeeld de moeder aan haar zoon heeft aangereikt. Dit is namelijk van groot belang voor het identificatieproces van het kind. De vraag hierbij is of het jongetje het verinnerlijkte goede-vaderbeeld kan integreren met het beeld van de begrenzendende normerende oedipale vader.

Hiervoor zijn de beide mentaliserende ouders nodig. De integratie en internalisering van deze dualistische ervaringen stelt het kind in staat om adequaat om te gaan met de verschillende emoties zonder daarbij de relatie in gevaar te brengen. Blass stelde dat een mentaliserende oedipale vader het kind een beleving geeft van een 'affectively reasonable stranger'. Hierdoor kan hij in zijn latere leven in liefdesrelaties het anders-zijn van de ander betekenis geven.

In de relatief korte geschiedenis van de EFPP heeft men ervoor gekozen tijdens de congressen veel aandacht te besteden aan discussiegroepen. Ook in Berlijn waren dat de leerzaamste momenten, mede dankzij voorzitters die kundig en ervaren de telkens weer opduikende taalbarrières wisten te omzeilen en de discussies wisten te sturen naar het thema van het congres. Kortom, een bezoek aan een EFPP-congres verdient in ieders agenda een mogelijkheid 'met stip' te zijn.

Nieuwe psychoanalytische behandelingen: MBT en TFP vergeleken

Verslag van

Nieuwe psychoanalytische behandelingen
voor persoonlijkheidsstoornissen
[Vught, 10 november 2006]

TOINE DEN HOLLANDER
& SYLVIA JANSON

Op 10 november 2006 vond onder auspiciën van de Psychoanalytische Kern Noord-Brabant en Zeeland en de Psychoanalytische Kern Limburg het zevende PAK-symposium plaats. Twee 'nieuwe' psychoanalytische behandelvormen stonden centraal, de Transference Focused Psycho-

therapy (TFP, ontwikkeld door een groep rond Kernberg), en de Mentalization Based Treatment (MBT, ontwikkeld door Fonagy en Bateman). Deze benaderingen verschillen in de visie op de structuur van de persoonlijkheid en de rol van de therapeut. Zowel de verschillen als de overeenkomsten zouden in de voordrachten en workshops aan de orde komen.

Jacques van Hoof presenteerde allereerst op een uitgesproken en levendige wijze een neurobiologisch ontwikkelingsmodel, bedoeld om persoonlijkheidsontwikkeling en psychotherapie-effecten beter te kunnen begrijpen. Hij besprak met name het anticipatoire systeem, een in evolutionair opzicht laat ontwikkelde functie, waarin intentionaliteit centraal staat en dat uniek is voor bepaalde apen en de mens. In een psychotherapeutische behandeling wordt een patiënt deels bevredigd in zijn behoeftes, maar daarnaast, en dat is van essentieel belang, wordt het verlangen benoemd, zodat een alsof-wereld kan ontstaan. Van Hoof liet in een rap tempo verschillende neurobiologische, evolutionaire en ontwikkelingspsychologische thema's de revue passeren.

Hierna volgden meer op de klinische praktijk gerichte lezingen. Anthony Bateman opende zijn lezing over MBT met een uiteenzetting van enkele centrale concepten die verband houden met mentaliseren, zoals 'psychische equivalentie', de 'alsof-modus' ('pretend mode') en de 'teleologische positie' ('teleological stance'). Hij wist het publiek vooral te boeien toen hij sprak over de wijze waarop hij zijn Mentalization Based Treatment, een deeltijdbehandeling voor borderlinepatiënten in Londen, vorm geeft.

De therapeut is voortdurend georiënteerd op veranderingen in het niveau van mentaliseren bij de patiënt in de sessie. Samen met de patiënt wordt steeds gekeken naar de aanleiding van vermindering van mentaliseren: 'Terugspoelen wanneer er een breuk is in het mentaliseren', aldus Bateman. Als bij een patiënt sprake is van zeer